

Ο υπερσυντέλικος στην Κυπριακή και την Κοινή Νέα Ελληνική: μια κοινωνιογλωσσολογική προσέγγιση

Σταυρούλα Τσιπλάκου¹, Σπύρος Αρμωστής², Δημήτρης Μιχελιουδάκης³, Αμαλία Μόζερ⁴, Σπυριδούλα Μπέλλα⁵

[Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου¹, Ευρωπαϊκό Πανεπιστήμιο Κύπρου², Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης/Πανεπιστήμιο Αιγαίου³, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών^{4,5}

Περίληψη

Η Κυπριακή Κοινή παρουσιάζει δομικές καινοτομίες οι οποίες μπορεί να υποστηριχθεί ότι αποτελούν αποτέλεσμα της μακρόχρονης επαφής της με την Κοινή Νέα Ελληνική (ΚΝΕ), την *υψηλή* ποικιλία στο διγλωσσικό περιβάλλον της ελληνοκυπριακής γλωσσικής κοινότητας. Μία από αυτές τις καινοτομίες είναι και οι περιφραστικοί συντελικοί χρόνοι, παρακείμενος και υπερσυντέλικος. Σε ό,τι αφορά τον υπερσυντέλικο, στην ΚΝΕ χαρακτηρίζεται κυρίως από την ερμηνεία του *προτερόχρονου στο παρελθόν*, καθώς και από τη χρήση του για αναφορά στο *μακρινό παρελθόν*. Αντιθέτως, στην Κυπριακή Ελληνική (ΚΕ) ο υπερσυντέλικος εναλλάσσεται ελεύθερα με τον αόριστο (δηλαδή τον απλό συνοπτικό παρελθοντικό χρόνο) και μπορεί να επιστρατεύεται για πραγματολογικούς σκοπούς, όπως π.χ. για να τονίσει ένα σημαντικό σημείο σε μια αφήγηση, ενδεχομένως λόγω της σχετικά μεγαλύτερης επισημότητάς του. Σε πρόσφατη έρευνα έχει υποστηριχθεί ότι αυτό αποτελεί αποκλειστική καινοτομία της Κυπριακής Ελληνικής. Η παρούσα μελέτη επανεξετάζει αυτή την υπόθεση στη βάση της παρατήρησης ότι η ΚΝΕ επίσης παρουσιάζει παρόμοιες χρήσεις του υπερσυντέλικου. Χρησιμοποιώντας αυθόρμητα προφορικά δεδομένα και δεδομένα από ερωτηματολόγια για τον χαρακτηρισμό προτάσεων ως προς τη γραμματικότητά τους, ερευνούμε (α) εάν η παρατηρούμενη ποικιλότητα καθορίζεται από κοινωνιογλωσσικούς παράγοντες και (β) ποια είναι τα νεότερα σημασιολογικά και πραγματολογικά χαρακτηριστικά του υπερσυντέλικου στην κάθε ποικιλία.

Λέξεις-κλειδιά: γλωσσική επαφή, κοινωνική διγλωσσία, νεοτερισμός, υπερσυντέλικος

1. Εισαγωγή

Ο σκοπός της εργασίας είναι να χαρτογραφήσει αλλαγές στη χρήση του υπερσυντέλικου στην Κυπριακή (ΚΕ) και στην Κοινή Νέα Ελληνική (ΚΝΕ) και να εξετάσει κατά πόσο οι αλλαγές αυτές είναι κοινωνιογλωσσικά καθορισμένες σε καθεμιά από τις δύο ποικιλίες. Ένας περαιτέρω στόχος είναι να προσδιορίσουμε επακριβώς ποια είναι τα νεότερα σημασιολογικά και πραγματολογικά χαρακτηριστικά του υπερσυντέλικου σε κάθε ποικιλία και να εξερευνήσουμε το κατά πόσο η ανάδυση αυτών των χρήσεων του υπερσυντέλικου είναι αποτέλεσμα

γλωσσικής επαφής στην περίπτωση της ΚΕ, ιδιαίτερα λόγω της συνθήκης της κοινωνικής διγλωσσίας ανάμεσα σε ΚΕ και ΚΝΕ στην Κύπρο.

Όπως έχει υποστηριχθεί σε προηγούμενη έρευνα, η Κυπριακή Κοινή, μια αναδυόμενη ποικιλία με διαρκώς αυξανόμενο γόητρο (Rowe & Grohmann 2013), εμφανίζει δομικές αλλαγές (Terkourafi 2005· Tsiplakou 2009α, β, 2014 α, β· Tsiplakou κ.ά. 2006· Tsiplakou κ.ά. 2016), οι οποίες εύλογα μπορούν να αποδοθούν στη μακρόχρονη επαφή με την ΚΝΕ, την *υψηλή* ποικιλία στο διγλωσσικό πλαίσιο της ελληνοκυπριακής γλωσσικής κοινότητας (Argvaniti 2010· Hadjioannu κ.ά. 2011· Κοντοσόπουλος 1970· Newton 1972, 1983· Paparavliou & Sophocleous 2009· Tsiplakou 2009α, β, 2010). Οι περιφραστικοί τύποι παρακειμένου και υπερσυντέλικου συγκαταλέγονται σε αυτές τις αλλαγές. Οι κατεξοχήν σημασίες τους (*συντελεσμένο στο παρόν και προτερόχρονο στο παρελθόν αντίστοιχα*) δηλώνονταν και οι δύο από τον αόριστο (τον απλό συνοπτικό παρελθοντικό χρόνο, δηλαδή) σε προγενέστερα στάδια της ΚΕ, όπως υποδεικνύουν και παλαιότερες μελέτες (βλ. Μενάρδος 1925 [1969]). Οι Melissaropoulou κ.ά. (2013) δείχνουν ότι ο παρακειμένος της ΚΕ αποτελεί καινοτομία της Κυπριακής Κοινής. Εν τούτοις, σε ό,τι αφορά τη σημασία του, ο παρακειμένος της ΚΕ δηλώνει το *παρελθόν* παρά το *συντελεσμένο στο παρόν*, εμφανίζεται δηλαδή σε ελεύθερη εναλλαγή με τον αόριστο. Όσον αφορά τον υπερσυντέλικο, η κύρια σημασία του στην ΚΝΕ είναι αυτή του *προτερόχρονου στο παρελθόν* (Κλαίρης κ.ά. 2005). Αντιθέτως, στην ΚΕ ο υπερσυντέλικος εν πολλοίς εναλλάσσεται και αυτός ελεύθερα με τον αόριστο. Επίσης, μπορεί να υποστηριχθεί ότι αξιοποιείται για πραγματολογικούς σκοπούς, π.χ. προκειμένου να σηματοδοτήσει ένα σημαντικό σημείο σε μια αφήγηση, ενδεχομένως λόγω της σχετικά μεγαλύτερης επισημότητάς του (Βασιλείου 2014· Tsiplakou κ.ά. 2016). Η παρούσα εργασία επανεξετάζει αυτή την υπόθεση στη βάση της παρατήρησης ότι και η ΚΝΕ εμφανίζει παρόμοιες συμπεριφορές, καθώς ο υπερσυντέλικος συχνά εμφανίζεται σε συμφραζόμενα όπου η σημασία *προτερόχρονο στο παρελθόν* θα ήταν αντιγραμματική. Χρησιμοποιώντας αυθόρμητα δεδομένα και δεδομένα από τεστ γραμματικότητας, διερευνούμε (α) εάν αυτή η ποικιλότητα επηρεάζεται ή/και καθορίζεται από κοινωνιογλωσσικούς παράγοντες και (β) ποιες είναι οι νεοτερικές σημασιολογικές και πραγματολογικές ιδιότητες του υπερσυντέλικου σε κάθε ποικιλία. Τα δεδομένα μαρτυρούν την πολυπλοκότητα της ανάδυσης νεοτερικών δομών μέσω επαφής (πβ. Guy 2013· Hinskens 2014· Hinskens κ.ά. 2005). Παρότι μπορεί βάσιμα να υποτεθεί ότι ο υπερσυντέλικος της ΚΕ είναι προϊόν επαφής, ο νεοτερισμός δεν αφορά απαραίτητως όλες τις πτυχές της χρήσης του και κάποιες εν μέρει παρόμοιες σημασιολογικές και πραγματολογικές ιδιότητες μπορούν να αναλυθούν ως εξελίξεις που συνέβησαν ανεξάρτητα στις δύο ποικιλίες.

2. Περιφραστικοί Συντελικοί Χρόνοι

2.1 Περιφραστικοί Συντελικοί Χρόνοι στην ΚΝΕ

Οι περιφραστικοί συντελικοί χρόνοι στην ΚΝΕ σχηματίζονται συνδυάζοντας το κλιτό βοηθητικό *έχω* με έναν ρηματικό τύπο ο οποίος δηλώνει μόνο συνοπτική όψη, αλλά όχι χρόνο ή συμφωνία¹:

- (1) Έχω διαβάσει.
- (2) Είχα διαβάσει.
- (3) Θα έχω διαβάσει.

Ο παρακειμένος έχει ως κύρια σημασία το *συντελεσμένο στο παρόν*, παρότι ως προς αυτή τη λειτουργία του συχνά εναλλάσσεται και με τον αόριστο (τον συνοπτικό παρελθοντικό χρόνο). Ο παρακειμένος δεν μπορεί να αντικαταστήσει τον αόριστο στις άλλες χρήσεις του, όπως και ο αόριστος δεν μπορεί να αντικαταστήσει τον παρακειμένο σε ορισμένες νεοτερικές χρήσεις². Ο υπερσυντέλικος έχει τη σημασία

¹ Οι τύποι παρακειμένου β', οι οποίοι είναι συνδυασμός των βοηθητικών *έχω* ή *είμαι* με παθητική μετοχή που φέρει χαρακτηριστικά γένους και αριθμού και όπου το βοηθητικό *έχω* ή *είμαι* συμφωνεί με το αντικείμενο ή το υποκείμενο αντίστοιχα (Moser 1988· Ράλλη κ.ά. 2007), ήταν πάντα παρόντες στα ελληνικά, ξεκινώντας από την κλασική περίοδο. Στην ΚΕ εμφανίζουν ευρύτερη κατανομή και συχνότητα:

- (i) Έχω θκιασασμένον τον Χάρι Πότερ
- (ii) Είναι θκιασασμένη (ισοδύναμο του 'έχει διαβάσει' στην ΚΝΕ)
- (iii) Επήα να την δω στην κλινικήν αλλά ήταν γεννημένη (ισοδύναμο του 'είχε γεννήσει' στην ΚΝΕ)

Για τους σκοπούς της παρούσας μελέτης, αξίζει να σημειωθεί ότι νεαρότερες/οι ομιλήτριες/τές της ΚΕ αναφέρουν πως κρίνουν τους τύπους παρακειμένου β βασιλεκτικούς και απαρχαιωμένους και θεωρούν ότι η χρήση τους τείνει να εγκαταλειφθεί.

² Ο κύριος νεοτερισμός στην σημερινή ΚΝΕ είναι η χρήση του παρακειμένου σε αφηγήσεις με «ιστορικό ενεστώτα», όπου ο παρακειμένος προσλαμβάνει τη λειτουργία που θα είχε ο υπερσυντέλικος αν οι αντίστοιχες αφηγήσεις ήταν σε παρελθοντικούς χρόνους, δηλώνει δηλαδή το προτερόχρονο (Moser 2003· Μπέλλα 2003):

Έχουμε κάτσει, έχουμε παραγγείλει και λέει ο Γιάννης...

Ένας άλλος νεοτερισμός είναι η επέκταση της χρήσης του παρακειμένου για αναφορά σε συμβάντα του *πρόσφατου παρελθόντος*, χρήση η οποία είναι πολύ διαδεδομένη διαγλωσσικά αλλά παραμένει μη αποδεκτή για πολλές ομιλήτριες/τές της ΚΝΕ. Μια τρίτη καινοτομία, η οποία είναι ακόμα λιγότερο αποδεκτή, είναι η χρήση του παρακειμένου με οριστικούς χρονικούς επιρρηματικούς προσδιορισμούς. Οι δύο αυτές εξελίξεις φέρνουν τον παρακειμένο πιο κοντά στον αόριστο και αντανακλούν την πορεία η οποία, σύμφωνα με πολλές μελέτες, οδήγησε στην υποχώρηση και την απώλεια του μονολεκτικού/συνθετικού παρακειμένου προς το τέλος της ελληνιστικής περιόδου (βλ. Chantraine 1927).

του προτερόχρονου στο παρελθόν, όπως στο (4) παρακάτω (βλ. Comrie 1985· Reichenbach 1947), καθώς και την πιο πρόσφατη λειτουργία της αναφοράς στο μακρινό παρελθόν, όπως στο (5) παρακάτω (βλ. Κλαίρης κ.ά. 2005: 451-452).

- (4) Είχα φύγει πριν έρθεις.
(5) Είχα πάει στο Αργυρόκαστρο παλιά.

2.2 Η Ιστορία των Συντελικών Χρόνων

Όπως είναι γνωστό, ο περιφραστικός παρακείμενος δεν μαρτυρείται παρά μόνο μετά τον 13^ο αιώνα, παρόλο που ο μονολεκτικός/συνθετικός παρακείμενος είχε εκλείψει ήδη κατά την ελληνιστική περίοδο. Αποτέλεσε νεοτερισμό που πολλές διάλεκτοι δεν υιοθέτησαν, ενώ παρέμεινε σχετικά σπάνιος ακόμα και στην ΚΝΕ μέχρι και για μέρος του 20ού αιώνα (Moser 2003· Ράλλη κ.ά. 2007), καθώς ο αόριστος και καμιά φορά οι παλαιότερες μετοχικές περιφράσεις κάλυπταν όλες τις σημασίες και χρήσεις της κατηγορίας ‘συντελεσμένο’.

Ο περιφραστικός παρακείμενος, η εμφάνιση του οποίου φαίνεται να αποτέλεσε το έναυσμα για την ανάπτυξη ολόκληρου του παραδείγματος των συντελικών χρόνων, είναι ένας νεοτερισμός της μεσαιωνικής/βυζαντινής περιόδου. Η περίφραση *ἔχω* + *απαρέμφατο* πρωτοεμφανίζεται στην Κλασική Ελληνική ως έκφραση δυνατότητας. Κατόπιν εξελίσσεται σε περιφραστική μελλοντική έκφραση στην Ελληνιστική Κοινή, εκφορά η οποία δεν επικράτησε στον ανταγωνισμό με την περίφραση *θέλω* + *απαρέμφατο*. Η χρήση αυτού του βοηθητικού με *απαρέμφατο* εν τέλει επαναναλύθηκε ως μέσο για την έκφραση του υπερσυντέλικου, επαναάλυση που πιθανώς μεσολαβήθηκε από μια τροπική, *μη-πραγματική (irrealis)* ερμηνεία (Χατζιδάκις 1905· βλ. επίσης Giannaris 2011). Λόγω της χαλαρής *ακολουθίας των χρόνων* στην Ελληνική, σε περιβάλλοντα όπως αυτό του παραδείγματος (6), η εν λόγω περίφραση μπορούσε να ερμηνευθεί με οποιονδήποτε από τους τρεις τρόπους υποδεικνύονται στην νεοελληνική απόδοση:

- (6) **εἶχον** ἄν καὶ τὰς ἡμῶν ναῦς **καῦσαι** οἱ βάρβαροι, εἰ μὴ νύξ ἐπῆλθε
‘Οἱ βάρβαροι (θα) μπορούσαν να κάψουν / θα έκαιγαν / θα είχαν κάψει
ακόμα και τα καράβια μας αν δεν είχε πέσει η νύχτα.’

(Ι. Μαλάλας, *Χρονογραφία*, 5^{ος} αι. μ.Χ.)

Η μετέπειτα απώλεια του *απαρεμφάτου* επέτρεψε την επανερμηνεία της περίφρασης (χωρίς το τροπικό *ἄν*, το οποίο εξέφραζε δυνατότητα και περιέπεσε εν τω μεταξύ σε *αχρησία*) ως υπερσυντέλικου. Η επανερμηνεία αυτή ενδεχομένως ενισχύθηκε από την ύπαρξη παρόμοιων, μετοχικών, περιφράσεων στις ρομανικές γλώσσες με τις οποίες τα ελληνικά ήταν σε στενή επαφή κατά την περίοδο που μαρτυρούνται πολέον μη αμφίσημοι υπερσυντέλικοι, δηλαδή από τον 12^ο αιώνα και μετά. Ο υπερσυντέλικος χαρακτηρίζεται από πολύ εκτεταμένη χρήση στην ΚΝΕ, παρότι ορισμένες διάλεκτοι δεν τον υιοθέτησαν παρά μόνο πρόσφατα (βλ. Ράλλη κ.ά. 2007).

2.3 Σημασιολογικοί νεοτερισμοί

Σε ό,τι αφορά τη σημασιολογία του υπερσυντέλικου, φαίνεται ότι είναι σε εξέλιξη μια μετατόπιση από το [προτερόχρονο στο παρελθόν] προς το [παρελθόν]. Με όρους της κλασικής θεωρίας του Reichenbach, η κυρίαρχη ερμηνεία του υπερσυντέλικου ως *προτερόχρονου στο παρελθόν* (Reichenbach 1947· βλ. επίσης Comrie 1985) μπορεί να σχηματοποιηθεί ως εξής:

(7) E _____ R _____ S

(όπου το E δηλώνει το χρονικό σημείο του συμβάντος, το R δηλώνει το σημείο αναφοράς που υποδεικνύουν τα συμφραζόμενα και το S δηλώνει το χρονικό σημείο της εκφώνησης. Η διάταξη του *α* αριστερά από το *β* δηλώνει το προτερόχρονο του *α* σε σχέση με το *β*).

Όπως είναι γνωστό, η σημασιολογική μετατόπιση διαχρονικά στην ερμηνεία του παρακειμένου και του υπερσυντέλικου έχει διαγλωσσικά οδηγήσει ή οδηγήσει στην επανερμηνεία τους ως απλώς παρελθοντικών χρόνων (βλ. Dahl 2000:144-149, όπου σημειώνεται ότι η μετατόπιση αυτή παρατηρείται στο ένα τέταρτο από τις 64 μη κοντινές γενετικά ή γεωγραφικά γλώσσες που ερευνήθηκαν, συμπεριλαμβανομένης της ΚΝΕ). Στην πραγματικότητα, αλλαγές αυτού του είδους φαίνεται ότι είναι ακόμα σε εξέλιξη στην Ελληνική: ο υπερσυντέλικος δεν απέκτησε την ερμηνεία της απόλυτης αναφοράς στο μακρινό παρελθόν (βλ. (5) παραπάνω) παρά μόνο κατά το δεύτερο μισό του 20ού αιώνα. Η ερμηνεία αυτή αναλύθηκε από την Hedin (1987) και καταγράφηκε σε βιβλίο γραμματικής μόλις το 2005 (Κλαίρης κ.ά. 2005). Σε συλλογή αυθόρμητων προφορικών δεδομένων από νεαρές/ούς ομιλήτριες/τές της ΚΝΕ, βρίσκουμε περισσότερες ακόμα νεότερες χρήσεις, οι οποίες υποδεικνύουν χρήση του υπερσυντέλικου ως μέσου έκφρασης απλώς της κατηγορίας [παρελθόν]. Στο (8), ο υπερσυντέλικος δηλώνει *μη-μακρινό παρελθόν*:

(8) Είχα πάει σε ένα πάρτι χτες.

Στο (9) ο εκτός χρονικής ακολουθίας υπερσυντέλικος εμφανώς επιδιώκεται να ερμηνευθεί ως [παρελθόν], καθώς με την πρωτοτυπική ερμηνεία *προτερόχρονο στο παρελθόν* το αναφερόμενο συμβάν δεν θα μπορούσε να διατάσσεται με τον τρόπο που η ομιλήτρια επεδίωκε να διατάξει τα γεγονότα, ο οποίος δηλώνεται καθαρά από την χρήση του *μετά*:

(9) Πήγαμε πρώτα στο Βατικανό και μετά να δεις πού **είχαμε πάει**...
Είχαμε πάει στην Φοντάνα ντι Τρέβι.

Σε αυθόρμητα προφορικά δεδομένα, χρήσεις όπως αυτή στο (10) ήταν επίσης συχνές:

(10) Μας έβαλαν να ακούσουμε κάτι παραδοσιακά τραγούδια και **είχαμε πεθάνει** στα γέλια.

Τέτοιοι εκτός χρονικής ακολουθίας υπερσυντέλικοι με ρήματα ψυχικού πάθους εμφανίζονται αρκετά συχνά στο δείγμα μας, συνήθως στο κλείσιμο μιας αφήγησης. Το κατά πόσο αυτές οι δύο εκτός χρονικής ακολουθίας χρήσεις αποτελούν δύο

διακριτές κατηγορίες καινοτόμου υπερσυντέλικου στην ΚΝΕ αποτέλεσε ερώτημα προς διερεύνηση στην ποσοτική έρευνά μας³.

3. Περιφραστικοί Συντελικοί Χρόνοι στην ΚΕ

Όπως έδειξε και προηγούμενη έρευνα, στην Κυπριακή Κοινή εξαπλώνεται η χρήση ενός νεοτερικού παρακειμένου, η διαφορά του οποίου από τον αόριστο είναι μόνο διαφορά επιπέδου ύφους. Αυτό φαίνεται καθαρά από την εκτεταμένη υπερδιορθωτική χρήση του παρακειμένου με επιρρηματικούς προσδιορισμούς με συγκεκριμένη/οριστική χρονική αναφορά, κάτι το οποίο είναι αντιγραμματικό στην ΚΝΕ (Melissaropoulou κ.ά. 2013).

(11) Έχω αφυπηρέτησει τον Αύγουστο.

Παρομοίως, στην Κυπριακή Κοινή εξαπλώνεται και ένας νεοτερικός υπερσυντέλικος. Το ότι ο υπερσυντέλικος στην ποικιλία αυτή έχει προσλάβει πλήρως την ερμηνεία [παρελθόν], σε βαθμό που να είναι ελεύθερα εναλλάξιμος με τον αόριστο, μαρτυρείται και από παραδείγματα όπως το παρακάτω απόσπασμα διαλόγου:

(12) -Είχαμεν αλλάξει τα πεδία.
-Αλλάξαμεν τα;

Αξιοσημείωτο ωστόσο είναι ότι ο νέος υπερσυντέλικος συμπεριφέρεται και με τρόπους αρκετά παρόμοιους με τις καινοφανείς χρήσεις του υπερσυντέλικου της ΚΝΕ. Στο (13), ο υπερσυντέλικος δηλώνει μακρινό παρελθόν:

(13) Είχαμεν τζέιν'τον φιλόλογον τον φασίσταν, είδεν μας τα πρήξει με την ΕΟΚΑ.

Στο (14), ωστόσο, ο υπερσυντέλικος είναι εκτός χρονικής ακολουθίας και μάλιστα εμφανίζεται στο μέσο της αφήγησης:

(14) Εκάμαν μου ίντερβιου τζαι είχα τους αναφέρει την έρευνα που έκαμα.
(ισοδύναμα στην ΚΝΕ: 'Μου έκαναν συνέντευξη και τους ανέφερα την έρευνα που είχα κάνει')

Παραδείγματα όπως το (13) και (14) είναι εκφωνήματα νεαρών ομιλητριών/τών υψηλού μορφωτικού επιπέδου (βλ. Tsiplakou κ.ά. 2016). Θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι ο νεοτερικός, εκτός χρονικής ακολουθίας υπερσυντέλικος της ΚΕ

³ Η σχετική διάκριση μπορεί στην πραγματικότητα να έχει το χαρακτήρα διάκρισης ανάμεσα σε κατηγορήματα που περιέχουν κατάσταση-αποτέλεσμα ενέργειας (result state) και κατηγορήματα που δεν περιέχουν. Τα παραδείγματα του ερωτηματολογίου μας βασίστηκαν στα αυθόρμητα προφορικά δεδομένα που είχαν συλλεχθεί προηγουμένως, στα οποία όλα τα κατηγορήματα με κατάσταση-αποτέλεσμα αφορούσαν ψυχικές καταστάσεις. Κατηγορήματα με άλλου τύπου καταστάσεις-αποτελέσματα θα εξεταστούν σε μελλοντική έρευνα.

είναι αφηγηματικός δείκτης με ποικίλες πραγματολογικές λειτουργίες, όπως, π.χ., η προετοιμασία/στήσιμο της σκηνής (scene-setting), η έμφαση σε εστιακά σημεία της αφήγησης, κ.λπ. (Βασιλείου, 2014; Tsiplakou κ.ά. 2016).⁴

Σε πρόσφατη έρευνα υποστηρίχθηκε ότι αυτή η χρήση είναι αποκλειστική καινοτομία της ΚΕ, καθώς ομιλήτριες/τές της ΚΝΕ που συμμετείχαν σε σχετική πειραματική μελέτη ως ομάδα ελέγχου έκριναν τέτοιους εκτός χρονικής ακολουθίας υπερσυντέλικους αντιγραμματικούς, όταν η επιθυμητή ερμηνεία ήταν [παρελθόν], ενώ οι ομιλήτριες/τές της ΚΕ τους έκριναν αποδεκτούς (Βασιλείου 2014). Εντούτοις, αυθόρμητα προφορικά δεδομένα νεαρών ομιλητριών/τών από την Ελλάδα υποδεικνύουν ότι κάποιοι εκτός χρονικής ακολουθίας υπερσυντέλικοι είναι αρκετά διαδεδομένοι και στην ΚΝΕ (πρβλ. (9) και (10) παραπάνω).

Τα ερωτήματα που ανακύπτουν από δεδομένα σαν αυτά μπορούν να συνοψιστούν ως εξής:

- (i) Είναι η σημασιολογική υφή του νεοτερικού υπερσυντέλικου της ΚΕ ίδια ή παρόμοια με αυτή του νεοτερικού υπερσυντέλικου της ΚΝΕ;
- (ii) Επιτελεί ο εκτός χρονικής ακολουθίας υπερσυντέλικος παρόμοιες πραγματολογικές λειτουργίες στην ΚΝΕ και την ΚΕ;

4. Η έρευνα

Για τους σκοπούς της έρευνας, σχεδιάσαμε και διανείμαμε ηλεκτρονικά δύο ερωτηματολόγια. Πήραν μέρος τρεις ομάδες συμμετεχουσών/όντων, που επιλέχθηκαν τυχαία και βάσει διαθεσιμότητας:

- (i) Μια ομάδα ομιλητών/τριών της ΚΕ ($n = 65$: 47 γυναίκες, 18 άνδρες) απάντησαν στο ερωτηματολόγιο για την ΚΝΕ. Το ηλικιακό εύρος της ομάδας ήταν από 22 έως 67. 63 άτομα είχαν ολοκληρώσει τριτοβάθμια σπουδές, ενώ τα υπόλοιπα 2 είχαν ολοκληρώσει την δευτεροβάθμια εκπαίδευση (μια 28χρονη γυναίκα και ένας 58χρονος άνδρας).
- (ii) Μια διαφορετική ομάδα ομιλητριών/τών της ΚΕ ($n = 91$: 65 γυναίκες, 26 άνδρες) συμπλήρωσαν το ερωτηματολόγιο για την ΚΕ. Το ηλικιακό εύρος της ομάδας ήταν από 16 έως 72. 79 άτομα είχαν ολοκληρώσει τριτοβάθμια σπουδές, ενώ τα υπόλοιπα 12 είχαν παρακολουθήσει μέση εκπαίδευση (6 ήταν μαθητές ηλικίας 16-17 ετών, ενώ 6 ήταν απόφοιτοι μέσης εκπαίδευσης ηλικίας 20-33 ετών).

⁴ Παρόμοιες αφηγηματικές λειτουργίες του υπερσυντέλικου αναφέρονται και για κάποιες ρομανικές γλώσσες (Bertinetto 2014), καθώς και για την αφροαμερικανική αγγλική:

*And then this big old shark was chasing me. And I was trying to ride on my bike under water, but I wasn't going nowhere. And I tried to start swimming. And then the shark **had bit, had got my leg and it was biting me.***

(Rickford & Théberge Rafal 1996: 240)

- (iii) Μια ομάδα ομιλητριών/τών της ΚΝΕ ($n = 83$: 65 γυναίκες, 18 άνδρες) συμπλήρωσαν το ερωτηματολόγιο για την ΚΝΕ. Οι ηλικίες τους ήταν από 16 έως 60. 79 είχαν ολοκληρώσει σπουδές σε τριτοβάθμια ιδρύματα, ενώ 4 είχαν λυκειακή εκπαίδευση (ένας ήταν μαθητής λυκείου 16 ετών, ενώ 3 ήταν απόφοιτοι λυκείου, ηλικίας 22, 45 και 57 ετών).

Από τις/τους ομιλήτριες/τές της ΚΝΕ δεν ζητήσαμε να απαντήσουν το ερωτηματολόγιο για την ΚΕ, καθώς δεν ήταν αναμενόμενο να έχουν γνώση αυτής της ποικιλίας. Αντιθέτως, οι ομιλήτριες/τές της ΚΕ, οι οποίες/οι είναι κατά κανόνα διδασκαλές/οί (δηλαδή ικανές/οί χρήστριες/ες και των δύο ποικιλιών), καθώς κατακτούν την ΚΕ με φυσικό τρόπο και την ΚΝΕ μέσω της σχολικής εκπαίδευσης, συμπλήρωσαν και τα δύο ερωτηματολόγια. Ο σκοπός ήταν να διερευνήσουμε το βαθμό στον οποίο έχουν εσωτερικεύσει τις σημασιολογικές και πραγματολογικές ιδιότητες του νεοτερικού υπερσυντέλικου της ΚΝΕ και τον βαθμό αποδεκτότητας καθώς και τις σημασιολογικές/πραγματολογικές ιδιότητες του νεοτερικού υπερσυντέλικου της ΚΕ. Τα δύο ερωτηματολόγια διανεμήθηκαν σε δύο διαφορετικές ομάδες ομιλητριών/τών της ΚΕ, προκειμένου να μην προκαταλαμβάνονται οι συμμετέχουσες/οντες από χαρακτηριστικά του ενός συστήματος κατά την συμπλήρωση του ερωτηματολογίου που αφορά το άλλο σύστημα.

Και για τις δύο ποικιλίες, τα ερωτηματολόγια στόχευαν στην εξέταση τόσο καθιερωμένων όσο και νεοτερικών χρήσεων. Συγκεκριμένα:

- (i) την αποδεκτότητα του υπερσυντέλικου με την κατεξοχήν ερμηνεία του, δηλαδή *προτερόχρονο στο παρελθόν*,
- (ii) την αποδεκτότητα του υπερσυντέλικου με την ερμηνεία *μακρινό παρελθόν*,
- (iii) την αποδεκτότητα του υπερσυντέλικου με την ερμηνεία *μη-μακρινό/πρόσφατο παρελθόν*.

Το ερωτηματολόγιο επιπλέον εξέτασε την αποδεκτότητα των νεοτερικών εκτός χρονικής ακολουθίας χρήσεων του υπερσυντέλικου και συγκεκριμένα:

- (iv) την αποδεκτότητα υπερσυντέλικου *στο μέσο της χρονικής ακολουθίας*, όταν δηλαδή προηγούνται και έπονται τύποι απλού αορίστου,
- (v) την αποδεκτότητα της χρήσης του υπερσυντέλικου στο κλείσιμο σύντομης αφήγησης, χωρίς ρήμα δηλωτικό (ψυχικής) κατάστασης/ψυχικού πάθους (βλ. (9) παραπάνω –η χρήση αυτή δηλώνεται παρακάτω ως υπερσυντέλικος *στο τέλος χρονικής ακολουθίας*),
- (vi) την αποδεκτότητα της χρήσης του υπερσυντέλικου στο κλείσιμο σύντομης αφήγησης, με ρήμα δηλωτικό ψυχικής κατάστασης/ψυχικού πάθους (βλ. (10) παραπάνω –η χρήση αυτή δηλώνεται παρακάτω ως υπερσυντέλικος *στο τέλος χρονικής ακολουθίας με κατηγορήμα ψυχικού πάθους*).

Ο λόγος για τον οποίο προχωρήσαμε σε διάκριση αυτών των τελευταίων τριών κατηγοριών ήταν το γεγονός ότι στις προκαταρκτικές μας παρατηρήσεις, βάσει

αυθόρμητων προφορικών δεδομένων, οι χρήσεις της κατηγορίας (vi) εμφανίζονταν να είναι πιο συχνές από αυτές της κατηγορίας (v), ενώ η κατηγορία (iv), όπου ο υπερσυντέλικος ακολουθεί και ακολουθείται από απλούς αορίστους, προτιμάται από ομιλητές της ΚΕ παρά από ομιλητές της ΚΝΕ (πρβλ. Βασιλείου 2014· Tsiplakou κ.ά. υπό έκδοση)⁵.

4.1 Αποτελέσματα και Συζήτηση

Τα αποτελέσματα της έρευνας που προέκυψαν από τα τρία ερωτηματολόγια φαίνονται στο Διάγραμμα 1 πιο κάτω.

⁵ Τα παραδείγματα του ερωτηματολογίου (20 παραδείγματα, συμπεριλαμβανομένων και παραδειγμάτων άσχετων με τα υπό εξέταση ερωτήματα) βασίστηκαν στα αυθόρμητα προφορικά δεδομένα που είχαν συλλεχθεί αρχικά και είχαν την ακόλουθη μορφή:

Προχτές πήγα για συνέντευξη. Τους είχα αναφέρει ότι έχω προϋπηρεσία αλλά δε φάνηκαν να εντυπωσιάζονται.

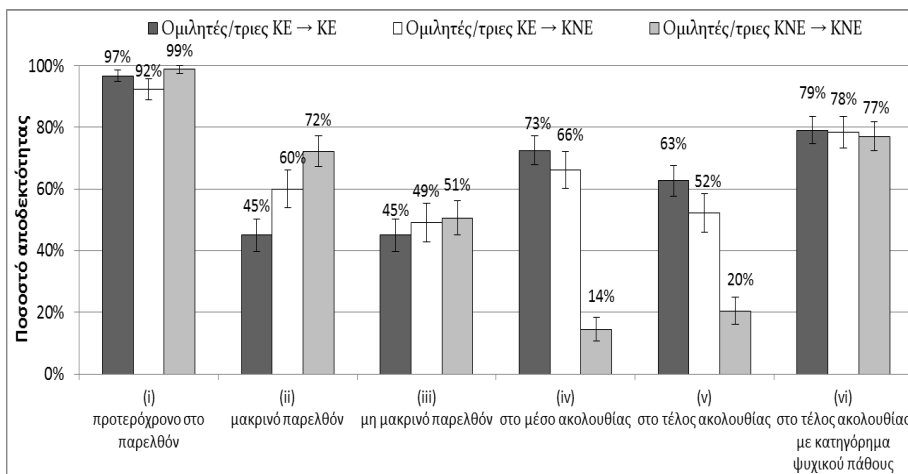
Αναφέρθηκε προηγούμενη εργασιακή εμπειρία στη διάρκεια της συνέντευξης;

ΝΑΙ ΟΧΙ

Θα αλλάζατε κάτι στην πρόταση;

ΝΑΙ ΟΧΙ

Εάν ναι, τι;

Διάγραμμα 1: Ποσοστά αποδεκτότητας των διαφορετικών τύπων υπερσυντέλικου από ομιλήτες/τριες/τές της ΚΝΕ και της ΚΕ.

Εκ πρώτης όψεως φαίνεται πως η ερμηνεία (i) (προτερόχρονο στο παρελθόν) ήταν αποδεκτή σε υψηλά ποσοστά και από τις τρεις ομάδες. Είναι ενδιαφέρον ότι και οι ομιλήτριες/τές της ΚΕ θεώρησαν αυτή την ερμηνεία μέρος της σημασίας του κυπριακού υπερσυντέλικου. Επιπλέον, οι τρεις ομάδες είχαν παρόμοια συμπεριφορά όσον αφορά την ερμηνεία (iii) (μη μακρινό παρελθόν και την ερμηνεία (vi) (στο τέλος ακολουθίας με κατηγορήματα ψυχικού πάθους)), δηλαδή τα ρήματα στον υπερσυντέλικο που δηλώνουν συναίσθημα. Είναι ενδιαφέρον πως όσον αφορά την ερμηνεία (ii) (μακρινό παρελθόν), οι ομιλήτριες/τές της ΚΕ συμπεριφέρθηκαν διαφορετικά από ό,τι οι ομιλήτριες/τές της ΚΝΕ, αφού αποδέχτηκαν αυτήν την ερμηνεία σε μικρότερο βαθμό σε προτάσεις στην ΚΕ παρά σε προτάσεις στην ΚΝΕ, ενώ αντίθετα οι ομιλήτριες/τές της ΚΝΕ αποδέχτηκαν αυτήν την ερμηνεία σε μεγαλύτερο βαθμό.

Οι ομάδες διέφεραν όμως έντονα όσον αφορά τις ερμηνείες (iv) (στο μέσο ακολουθίας) και (v) (στο τέλος ακολουθίας, χωρίς ρήμα ψυχικού πάθους). Η αποδεκτότητα του υπερσυντέλικου με αυτές τις ερμηνείες ήταν αρκετά χαμηλή για τις/τους ομιλήτριες/τές της ΚΝΕ αλλά πολύ υψηλή για τους/τις ομιλήτριες/τές της ΚΕ, τόσο στο ερωτηματολόγιο της ΚΝΕ όσο και σε εκείνο της ΚΕ. Αυτό το εύρημα δείχνει ότι η αλλαγή λαμβάνει χώρα διαφορετικά και στοχεύει σε διαφορετικές λειτουργίες του υπερσυντέλικου στις δύο υπό εξέταση ποικιλίες. Όντως, για τις/τις ομιλήτριες/τές της ΚΕ, τόσο στο ερωτηματολόγιο της ΚΕ όσο και σε εκείνο της ΚΝΕ, ο υπερσυντέλικος στο τέλος χρονικής ακολουθίας με κατηγορήματα ψυχικού πάθους είχε σημαντική θετική συσχέτιση με τον υπερσυντέλικο στο μέσο χρονικής ακολουθίας (Spearman's $\rho = .229$, $p = .029$ για το ερωτηματολόγιο της ΚΕ· Spearman's $\rho = .258$, $p = .038$ για το ερωτηματολόγιο της ΚΝΕ).

		(i) προτερό- χρονο στο παρελθόν	(ii) μακρινό παρελθόν	(iii) μη μακρινό παρελθόν	(iv) στο μέσο ακολουθίας	(v) στο τέλος ακολουθίας	(vi) στο τέλος ακο- λουθίας με κατη- γόρημα ψυχικού πάθους
Ομιλήτριες/τές ΚΕ → ερωτηματολόγιο	Φύλο	$\rho = -.019,$ $p = .855$	$\rho = .014,$ $p = .895$	$\rho = -.084,$ $p = .430$	$\rho = .171,$ $p = .105$	$\rho = .136,$ $p = .197$	$\rho = -.034,$ $p = .748$
	Ηλικία	$\rho = .021,$ $p = .842$	$\rho = .046,$ $p = .668$	$\rho = -.036,$ $p = .733$	$\rho = -.046,$ $p = .665$	$\rho = .065,$ $p = .540$	$\rho = -.134,$ $p = .205$
	Μόρφ	$\rho = .110,$ $p = .300$	$\rho = .092,$ $p = .387$	$\rho = -.039,$ $p = .715$	$\rho = .051,$ $p = .630$	$\rho = .035,$ $p = .744$	$\rho = -.040,$ $p = .704$
Ομιλήτριες/τές ΚΕ → ερωτηματολόγιο	Φύλο	$\rho = .050,$ $p = .695$	$\rho = -.197,$ $p = .117$	$\rho = .147,$ $p = .242$	$\rho = .152,$ $p = .227$	$\rho = .040,$ $p = .750$	$\rho = -.010,$ $p = .935$
	Ηλικία	$\rho = .011,$ $p = .932$	* $\rho = -.367,$ $p = .003$	$\rho = -.005,$ $p = .969$	* $\rho = -.299,$ $p = .016$	$\rho = -.017,$ $p = .891$	$\rho = -.138,$ $p = .273$
	Μόρφ	$\rho = -.051,$ $p = .684$	$\rho = .036,$ $p = .774$	$\rho = -.003,$ $p = .983$	$\rho = .061,$ $p = .630$	$\rho = -.170,$ $p = .175$	$\rho = -.093,$ $p = .460$
Ομιλήτριες/τές ΚΝΕ → ερωτηματολόγιο	Φύλο	$\rho = .058,$ $p = .602$	$\rho = -.066,$ $p = .553$	$\rho = -.065,$ $p = .560$	$\rho = .116,$ $p = .296$	$\rho = -.050,$ $p = .655$	* $\rho = .217,$ $p = .049$
	Ηλικία	$\rho = .049,$ $p = .662$	* $\rho = -.252,$ $p = .021$	* $\rho = -.336,$ $p = .002$	$\rho = .127,$ $p = .252$	$\rho = -.034,$ $p = .762$	$\rho = .042,$ $p = .705$
	Μόρφ	* $\rho = .491,$ $p < .0005$	$\rho = -.014,$ $p = .903$	$\rho = -.110,$ $p = .323$	* $\rho = -.227,$ $p = .039$	* $\rho = -.304,$ $p = .005$	$\rho = -.123,$ $p = .270$

Πίνακας 1: Συντελεστές συσχέτισης Spearman ρ και τιμές p για τις συσχετίσεις των έξι ερμηνειών του Υπερσυντέλικου [(i)–(vi)] με το Φύλο,⁶ την Ηλικία και τη Μόρφωση ανά ερωτηματολόγιο. Οι στατιστικά σημαντικές συσχετίσεις δηλώνονται με αστερίσκο.

Όσον αφορά τις μη γλωσσικές μεταβλητές, για τις/τους ομιλήτριες/τές της ΚΕ που συμπλήρωσαν το ερωτηματολόγιο της ΚΝΕ οι υπερσυντέλικοι που δηλώνουν μακρινό παρελθόν και βρίσκονται στο μέσο χρονικής ακολουθίας είχαν σημαντική αρνητική συσχέτιση με την ηλικία (Spearman's $\rho = -.367, p = .003$ και Spearman's $\rho = -.299, p = .016$ αντίστοιχα). Για τις/τους ομιλήτριες/τές της ΚΝΕ, ο μη νεοτερικός υπερσυντέλικος που δηλώνει προτερόχρονο στο παρελθόν παρουσίασε σημαντική θετική συσχέτιση με τη μόρφωση (Spearman's $\rho = .491, p < .0005$)· ο νεοτερικός υπερσυντέλικος που δηλώνει μακρινό παρελθόν είχε σημαντική αρνητική συσχέτιση με την ηλικία (Spearman's $\rho = -.252, p = .021$)· ο νεοτερικός υπερσυντέλικος στο τέλος χρονικής ακολουθίας με κατηγορία ψυχικού πάθους παρουσίασε σημαντική θετική συσχέτιση με το αντρικό φύλο (Spearman's $\rho = .217, p = .049$)· οι νεοτρικοί

⁶ Για τους ελέγχους συσχέτισης με τη μεταβλητή Φύλο, χρησιμοποιήθηκε ψευδομεταβλητή (dummy variable) με τιμές 0 = γυναίκα και 1 = άντρας.

υπερσυντέλικοι στο τέλος χρονικής ακολουθίας και στο μέσο χρονικής ακολουθίας παρουσίασαν σημαντική αρνητική συσχέτιση με τη μόρφωση (Spearman's $\rho = -.304$, $p = .005$ και Spearman's $\rho = -.227$, $p = .039$ αντίστοιχα)· επιπλέον, ο καινοτόμος υπερσυντέλικος που δηλώνει μη μακρινό παρελθόν είχε σημαντική αρνητική συσχέτιση με την ηλικία (Spearman's $\rho = -.336$, $p = .002$). Επομένως, διαφαίνεται μέσα από τη στατιστική ανάλυση πως οι νεότεροι, λιγότερο μορφωμένοι άντρες ηγούνται της αλλαγής, κάτι που δείχνει αλλαγή «από τα κάτω» (*change from below*, Labov 2001).

5. Συμπεράσματα

Στην παρούσα εργασία εξετάσαμε χρήσεις του υπερσυντέλικου στην ΚΝΕ και την ΚΕ, εστιάζοντας σε λεπτές σημασιολογικές και πραγματολογικές διαφορές. Η ανάλυση των ποσοτικών δεδομένων φανέρωσε διαφορετικά επίπεδα αποδεκτότητας για διαφορετικούς τύπους και υπολειτουργίες αυτού του νεοτερισμού. Όλες οι ομάδες ομιλητριών/τών αποδέχτηκαν σχεδόν πλήρως την πρωτοτυπική σημασία *προτερόχρονο στο παρελθόν* και στις δύο ποικιλίες. Το εύρημα αυτό υποδεικνύει ότι, εάν ο υπερσυντέλικος όντως αποτελεί νεοτερισμό στην ΚΕ, έχει ήδη εδραιωθεί στην διάλεκτο. Επίσης, όλες οι ομάδες ανταποκρίθηκαν με παρόμοιο τρόπο σε ό,τι αφορά νεοτερικές ερμηνείες όπως το *μη μακρινό παρελθόν* και χρήσεις όπως αυτή στο τέλος μιας χρονικής ακολουθίας με κατηγορήμα ψυχικού πάθους. Αισθητή διαφορά παρατηρείται μεταξύ των ομιλητριών/τών της ΚΝΕ και της ΚΕ σε ό,τι αφορά τις νεοτερικές χρήσεις στο τέλος ή στο μέσο μιας χρονικής ακολουθίας (χωρίς κατηγορήμα ψυχικού πάθους), οι οποίες φαίνεται να αποτελούν νεοτερισμούς της ΚΕ. Παρότι είναι εύλογο να υποθεθεί ότι έναυσμα για τον νεοτερικό υπερσυντέλικό της ΚΕ αποτέλεσε η επαφή με την πρότυπη ποικιλία, η αλλαγή αυτή δεν περιλαμβάνει απαραίτητα όλες τις επιμέρους πτυχές της χρήσης και η μερική ομοιότητα σε σημασιολογικό και πραγματολογικό επίπεδο μπορεί να αποδοθεί σε ανεξάρτητη εξέλιξη των δύο ποικιλιών, γεγονός που μαρτυρεί την περιπλοκότητα της ανάπτυξης νεοτερικών δομών στο πλαίσιο γλωσσικής επαφής.

Βιβλιογραφία

- Arvaniti, A. 2010. Linguistic practices in Cyprus and the emergence of Cypriot Standard Greek. *Mediterranean Language Review* 17: 15-45.
- Βασιλείου, Ε. 2014. *Ο υπερσυντέλικος στην Κοινή Νέα Ελληνική και στην κυπριακή διάλεκτο*. Μεταπτυχιακή Διατριβή, Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου.
- Bertinetto, P.M. 2014. Non conventional uses of the Pluperfect in Italian (and German) literary prose. Στο E. Labeau & J. Bres (επιμ.) *Evolution in Romance verbal systems*. Berlin: Peter Lang, 145-170.
- Chantraine, P. 1927. *Histoire du parfait grec*. Paris: Champion.
- Comrie, B. 1985. *Aspect*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dahl, Ö. (επιμ.) 2000. *Tense and Aspect in the Languages of Europe*. Berlin / New York: Mouton de Gruyter.
- Giannaris, T. 2011. Pluperfect periphrases in Medieval Greek: a perspective on the collaboration between linguistics and philology. *Transactions of the Philological Society* 109 (3): 232-245.

- Guy, G.R. 2013. The cognitive coherence of sociolects: How do speakers handle multiple sociolinguistic variables?" *Journal of Pragmatics* 52: 63-71.
- Hadjioannou, X., S. Tsiplakou & M. Kappler, 2011. Language policy and language planning in Cyprus. *Current Issues in Language Planning* 12: 503-569.
- Hedin, E. 1987. *On the use of the Perfect and the Pluperfect in Modern Greek*. Doctoral dissertation, Almqvist & Wiksell International.
- Hinskens, F. 2014. Despite or because of intensive contact? Internal, external and extralinguistic aspects of divergence in modern dialects and ethnolects of Dutch. Στο K. Braunmüller, S. Höder & K. Kühn (επιμ.) *Stability and divergence in language contact: Factors and mechanisms*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 109-140.
- Hinskens, F., P. Auer & P. Kerswill. 2005. The study of dialect convergence and divergence: conceptual and methodological considerations." Στο P. Auer, F. Hinskens & P. Kerswill (επιμ.) *Dialect change. Convergence and divergence in European languages*. Cambridge: Cambridge University Press, 1-48.
- Κλαίρης, Χ., Γ. Μπαμπινιώτης, Α. Μόζερ & Σ. Σκοπετέας. 2005. *Γραμματική της Νέας Ελληνικής*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Κοντοσόπουλος, Ν. 1970. Συμβολή εις την μελέτην της κυπριακής διαλέκτου. *Επετηρίς του Κέντρου Επιστημονικών Ερευνών* 3: 87-109.
- Labov, W. 2001. *Principles of linguistic change. Vol. 2: Social factors*. Oxford: Blackwell.
- Melissaropoulou, D., C. Themistocleous, S. Tsiplakou & S. Tsolakidis 2013. The Present Perfect in Cypriot Greek revisited." Στο P. Auer, J. Caro Reina & G. Kaufmann (επιμ.) *Studies in language variation - European perspectives IV. Selected papers from the 6th International Conference on Language Variation in Europe (ICLaVE 6), University of Freiburg, 27 June - 1 July 2011*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 159-172.
- Μενάρδος, Σ. 1925. Κυπριακή Γραμματική. Γ'. Ρήματα. *Αθηνά* 37: 35-79. Ανατύπωση στο Μενάρδος, Σ. 1969. *Γλωσσικαί Μελέται*. Λευκωσία: Επετηρίς του Κέντρου Επιστημονικών Ερευνών, 67-106.
- Moser, A. 1988. *The history of the Perfect Periphrases in Greek*. Doctoral Dissertation, University of Cambridge.
- Moser, A. 2003. Tense, aspect and the Greek Perfect. Στο A. Alexiadou, M. Rathert & A. von Stechow (επιμ.) *Perfect explorations*. Berlin: Mouton de Gruyter, 235-252.
- Μπέλλα, Σ. 2003. Ο αφηγηματικός Παρακείμενος της Νέας Ελληνικής: πραγματολογική-γνωστική προσέγγιση. Στο Δ. Θεοφανοπούλου-Κοντού, Χ. Λασκαράτου, Μ. Σηφianού, Μ. Γεωργιαφέντης & Β. Σπυρόπουλος (επιμ.) *Σύγχρονες τάσεις στην ελληνική γλωσσολογία: Μελέτες αφιερωμένες στην Ειρήνη Φιλιππάκη-Warburton*. Αθήνα: Πατάκης, 357-374.
- Newton, B. 1972. *Cypriot Greek: Its phonology and inflections*. The Hague: Mouton.
- Newton, B. 1983. Stylistic levels in Cypriot Greek." *Mediterranean Language Review* 1: 55-63.
- Papavrou, A. & A. Sophocleous. 2009. Language attitudes and folk perceptions towards linguistic variation. Στο S. Tsiplakou, M. Karyoleμου & P. Pavlou (επιμ.) *Studies in Language Variation - European Perspectives II. Selected papers from the 4th International Conference on Language Variation in Europe (ICLaVE 4), University of Cyprus, 17-19 June 2007*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins, 179-190.

- Ράλλη, Α., Δ. Μελισσαροπούλου & Σ. Τσολακίδης. Ο παρακείμενος στη νέα ελληνική και στις διαλέκτους: παρατηρήσεις για τη μορφή και την εξέλιξή του. *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 27: 361-372.
- Reichenbach, H. 1947. *Elements of symbolic logic*. London: Macmillan.
- Rickford, J. R., and C. Théberge Rafal. 1996. "Preterite Had + V-ed in the narratives of African-American preadolescents." *American Speech* 71: 227-254.
- Rowe, C. & K.K. Grohmann. 2013. Discrete bilectalism: Towards co-overt prestige and diglossic shift in Cyprus. *International Journal of the Sociology of Language* 224: 119-142.
- Terkourafi, M. 2005. "Understanding the present through the past. Processes of koineisation in Cyprus." *Diachronica* 22: 309-372.
- Tsiplakou, S. 2009α. Code-switching and code mixing between related varieties: establishing the blueprint. *The International Journal of Humanities* 6: 49-66.
- Tsiplakou, S. 2009β. Γλωσσική εναλλαγή, ανταγωνιστικές γραμματικές και διαγλώσσα: ακόμα μια διάσταση του «κυπριακού». Στο G.K. Giannakis, M. Baltazani, G.J. Xydopoulos & A. Tsangalidis (επιμ.) *Proceedings of the 8th International Conference on Greek Linguistics (Ioannina, 30/8-2/9/2007)*, Ioannina: University of Ioannina, 1195-1209.
- Tsiplakou, S. 2014α. How 'mixed' is a mixed system? The case of the Cypriot Greek koiné. *Linguistic Variation*. Special Issue: Three Factors and Beyond. Vol. 1- Socio-Syntax and Language Acquisition: 161-178.
- Tsiplakou, S. 2014β. Does convergence generate stability? The case of the Cypriot Greek koiné. Στο K. Braunmüller, S. Höder & K. Kühn (επιμ.) *Stability and divergence in language contact: Factors and mechanisms*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 163-178.
- Tsiplakou, S., A. Papapavlou, P. Pavlou & M. Katsoyannou. 2006. Levelling, koineisation and their implications for bidialectalism. Στο F. Hinskens (επιμ.) *Language Variation – European Perspectives. Selected Papers from the 3rd International Conference on Language Variation in Europe (ICLaVE 3), University of Amsterdam, 23-25 June 2005*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 265-276.
- Tsiplakou, S., S. Armostis & D. Evripidou. 2016. Coherence 'in the mix'? Coherence in the face of language shift in Cypriot Greek. *Lingua* 172-173: 10-25.
- Tsiplakou, S., S. Armostis, S. Bella, D. Michelioudakis & A. Moser (υπό έκδοση). The Past Perfect in Cypriot and Standard Greek: Innovation because -or irrespective- of contact? Στο J. Villena-Ponsoda (επιμ.) *Studies in language variation - European perspectives IX. Selected Papers from the 6th International Conference on Language Variation in Europe (ICLaVE 9), University of Malaga, 6-9 June 2017*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Χατζιδάκης, Γ.Ν. 1905. *Μεσαιωνικά και Νέα Ελληνικά I*. Αθήνα: Σακελλαρίου.